

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Dežman

Mednarodni simpozij kiparjev Forma viva v Kostanjevici na Krki

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Dežman
Mentor: doc. dr. Aleš Gabrič

Mednarodni simpozij kiparjev Forma viva v Kostanjevici na Krki

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Mednarodni simpozij kiparjev Forma viva v Kostanjevici na Krki

Kiparski simpozij Forma viva je odmevna mednarodna prireditelja, ki s štirimi povezanimi delovišči predstavlja fenomen v svetovnem merilu. Ideja o tovrstni prireditvi je v Kostanjevico prinesel kipar Jakob Savinšek, ki je bil udeleženec enega izmed prvih kiparskih simpozijev v Avstriji. Navdušil je šolskega ravnatelja Lado Smrekarja, ki je bil gonilna sila kostanjeviškega kulturnega življenja in glavni organizator odmevnega Dolenjskega kulturnega festivala. S politično pomočjo Vilme Pirkovič so prvi kiparski simpozij Forma viva organizirali leta 1961. Posebnost kostanjeviškega simpozija je bil material za obdelavo. Kiparjem je bila prvič dana možnost, da ustvarjajo v lesu, in sicer iz bližnjega Krakovskega gozda. Za domačine je bil simpozij svojevrstna atrakcija, saj so imeli priložnost, da spoznajo in pri delu opazujejo ljudi iz različnih koncev sveta. Zaradi nakopičenih finančnih težav je simpozij v Kostanjevici po letu 1988 zamrl. Leta 1998 so ga ponovno organizirali v sklopu Galerije Božidar Jakac. Od tedaj ga uspešno organizirajo vsaki dve leti, z izjemo leta 2010, ko so simpozij prestavili na naslednje leto ter s tem slovesno počastili petdeseto obletnico obstoja Forme vive.

Ključne besede: Forma viva, kiparski simpozij, Kostanjevica na Krki, Galerija Božidar Jakac, Lado Smrekar.

The International symposium of sculptors Forma Viva in Kostanjevica na Krki

The sculpture symposium Forma Viva is an acknowledged international event. With its four related work sites it is regarded as a phenomenon on a global scale. The idea behind the event was brought to Kostanjevica by sculptor Jacob Savinšek, who participated in one of the first sculpture symposiums in Austria. His idea impressed the school principal Lado Smrekar, who was the driving force behind Kostanjevica's cultural life and the main organizer of the cultural festival in the Dolenjska region. The first Forma Viva sculpture symposium was organized in 1961 with the political help of Vilma Pirkovič. A special feature of the Kostanjevica symposium was the introduction of wood as a working material. It was here for the first time that the sculptors were given the opportunity to create wooden works of art. The symposium was also a unique attraction for the locals, as it provided them with the opportunity to observe and get acquainted with the people from around the world. Due to growing financial problems the Kostanjevica symposium came to a standstill in 1988. However, in 1998 it was revived within the context of the Božidar Jakac Gallery. Since then this cultural event has been successfully held every two years, with the exception of 2010 when it was postponed to the following year to solemnly commemorate the fiftieth anniversary of the Forma Viva.

Key words: Forma viva, symposium of sculptors, Kostanjevica na Krki, Božidar Jakac Gallery, Lado Smrekar.

Kazalo

1 UVOD	5
2 KULTURNA DEJAVNOST V KOSTANJEVICI OD LETA 1909 DO 1961	6
3 FORMA VIVA.....	9
3.1 Ideja in rojstvo Forme vive	9
3.2 Prva izvedba Forme vive.....	12
3.3 Novo delovišče na Ravnah na Koroškem	14
3.4 Forma viva v Mariboru	15
3.5 Obuditev kostanjeviške Forme vive leta 1998	17
3.6 Organizacija prireditve in sodelujoči	18
3.7 Financiranje prireditve	19
3.8 Obiskovalci.....	21
3.9 Odmev v medijih.....	22
4 ZAKLJUČNA ANALIZA.....	23
5 LITERATURA.....	26
PRILOGE	29
PRILOGA A: UDELEŽENCI MEDNARODNEGA SIMPOZIJA KIPARJEV FORMA VIVA KOSTANJEVICA NA KRKI 1961 – 2011	29
PRILOGA B: VPRAŠANJA ZA INTERVJU	30
PRILOGA C: ODGOVORI NA VPRAŠANJA DIREKTORJA GALERIJE BOŽIDAR JAKAC.....	32
PRILOGA Č: TRANSKRIPCIJA INTERVJUJA Z DIREKTORJEM GALERIJE BOŽIDAR JAKAC	34

1 UVOD

V objemu reke Krke, streljaj od mogočnih hrastov Krakovskega pragozda in ob vznožju Gorjancev, leži Kostanjevica na Krki (v nadaljevanju Kostanjevica), najmanjše ter edino slovensko mesto, ki se nahaja na otoku. Svoji majhnosti navkljub skriva v sebi bogato vsebino. Nekoč pomembno gospodarsko in upravno središče je v teku zgodovine sicer izgubilo svojo pomembno politično vlogo, vendar so jo Kostanjevičani na simbolni ravni uspešno nadomestili z izjemnimi kulturnimi vsebinami, ki so presegle njihove lokalne okvire. Preboj se je zgodil v petdesetih letih 20. stoletja z organizacijo Dolenjskega kulturnega festivala, ki Kostanjevico približa širši slovenski javnosti, Mednarodni simpozij kiparjev Forma viva, ki ga prvič izpeljejo leta 1961, pa Dolenjskim Benetkam odpre okno v svet. Kostanjevica postane pomembno mednarodno kulturno središče.

V pričujoči diplomski nalogi se bom ukvarjal z vprašanjem, kako so lahko v tako majhnem kraju, brez močnega gospodarskega zaledja in uveljavljenih kulturnih institucij, organizirali tako odmeven kulturni dogodek mednarodnih razsežnosti. V ta namen bom analiziral prireditve Forma viva od njenih idejnih zasnov in začetkov do sedanjega obdobja. S tem bom poskušal potrditi oziroma ovreči naslednji hipotezi:

1. V majhnem kraju, kakršna je Kostanjevica, je kulturni zagon odvisen od sposobnih organizatorjev.
2. Uspeh prireditve, ki se razvije v tradicionalno odmeven kulturni dogodek, je odvisen od podpore lokalne skupnosti.

Pri analizi primarnih in sekundarnih podatkov bom sledil opisni in zgodovinski metodi. Opiral se bom na strokovno in spominsko literaturo, časopisne članke in arhivsko dokumentacijo Galerije Božidar Jakac. Opravil bom tudi strukturirani intervju s predstavnikom organizatorjev prireditve.

2 KULTURNA DEJAVNOST V KOSTANJEVICI OD LETA 1909 DO 1961

Začetki organiziranega kulturnega življenja Kostanjevice v 20. stoletju segajo v leto 1909, ko je bilo ustanovljeno Katoliško slovensko izobraževalno društvo, ki je delovalo pod okriljem Slovenske krščansko-socialne zveze, kasneje preimenovane v Prosvetno zvezo. Društvo je delovalo predvsem na gledališkem področju. Tudi sicer je, sodeč po zapisih o kulturni ustvarjalnosti v Kostanjevici, dejavnost ljubiteljskega gledališča izrazito izstopala. V popisu kulturnih društev iz leta 1932 je Katoliško slovensko izobraževalno društvo zabeleženo celo kot edino tovrstno društvo v Kostanjevici. Ne smemo namreč prezreti dejstva, da so v tem času v Sloveniji kulturno-prosvetno ustvarjalnost poživila še druga društva, ki so v prvi vrsti sicer opravljala druge naloge. V Kostanjevici sta bili to na primer Turistično društvo, ustanovljeno leta 1930, in domače Gasilsko društvo. Pod okriljem slednjega je v času med vojnami delovala godba na pihala. Z začetkom druge svetovne vojne na slovenskih tleh je kulturno življenje v Kostanjevici zamrlo (Gabrič 2003).

Po vojni se je oblikovala Ljudska prosveta Slovenije, nova kulturno-prosvetna organizacija, ki je delovala na idejnih izhodiščih Osvobodilne fronte Slovenije. »Imela je monopol v amaterski kulturno-prosvetni dejavnosti, saj je bilo organiziranje društev zunaj njenega okrilja po komunističnem prevzemu oblasti prepovedano« (prav tam ~~ibid.~~, -566). Prosvetno društvo Kostanjevica, del katoliške Prosvetne zveze, je bilo ukinjeno, s čimer je Kostanjevica ostala brez akterja, ki bi skrbel za organizirano kulturno življenje. To se je spremenilo v času ustanavljanja sindikalnih kulturno-umetniških društev. Na pobudo tamkajšnjega šolskega ravnatelja Stanislava Gajška, je bilo leta 1951 ustanovljeno Sindikalno-umetniško društvo (SKUD) Lojze Košak. Po tradiciji se je tudi to društvo posvečalo predvsem gledališki dejavnosti.

Za kostanjeviško kulturno življenje je bilo pomembno leto 1953, ko je mesto praznovalo 700. obletnico podelitve mestnih pravic. Ob tej priložnosti so odprli nov Zadržni dom, ki so ga ljudje pozneje neuradno preimenovali v Dom kulture, saj so se v njem razvijale številne kulturne dejavnosti. Znova je zaživelo tudi Turistično društvo, ki ga je vodil Jože Jankovič. Čeprav je Kostanjevica že zdavnaj izgubila sijaj pomembnega mestnega in gospodarskega središča, so se domačini zavzeli, da njihovo mesto postane vsaj pomembno kulturno središče. Ključno vlogo pri tem je odigral učitelj in poznejši ravnatelj Lado Smrekar, ki je istega leta

prišel službovat v Kostanjevico. Že takoj ob prihodu se je priključil SKUD-u Lojze Košak in začel z režiranjem. Pripravili so številna odrska dela, s katerimi so uspešno nastopali predvsem v domačem Domu kulture, odpravili pa so se tudi na gostovanja zunaj Kostanjevice (prav tam*ibid.* 2003).

S prevzemom funkcije ravnatelja je Lado Smrekar na novo oblikoval šolo in življenje v njej. Vodil je obnovo šole in njene okolice, ustanovil je vrtec in kmetijsko šolo. Skrbel je tudi za šolsko knjižnico, ki je postala po njegovi zaslugi bogato založena. Vzporedno s svojim pedagoškim delom je začel dvigovati tudi kulturno življenje Kostanjevice (Tomše 1994). Tako se je ob prenovi šole odločil, da bo velike in monotone hodnike polepšal. »Ker pa sem imel še iz študijskih časov od svojih znancev in prijateljev v Ljubljani, ko smo skupaj stanovali v akademskem kolegiju in so eni študirali slikarstvo, drugi arhitekturo, jaz pa to nesrečno prosveto, nekaj porisanih listov, sem jih obesil po vežah« (Burja 1995, 12). To so bili zametki galerijske dejavnosti v Kostanjevici. Kasneje je šola, zahvaljujoč Smrekarjevim poznanstvom, z donacijami pridobila številna dela priznanih umetnikov. Nastala je bogata zbirka del, ki so jo leta 1956 organizirali v formalni obliki. Ustanovili so Gorjupovo galerijo, poimenovano po domačem umetniku Jožetu Gorjupu. To je »začetek institucionalnega delovanja galerij v Kostanjevici na Krki, kajti z njo je bila postavljena stalnica v likovno-galerijski dejavnosti. Dajala je tudi organizacijski okvir programu občasnih razstav, še posebej po tem, ko so v župnišču odprli likovno razstavišče, kasneje poimenovano po Vladu Lamutu« (Smrekar 2006, 12).

Kulturne prireditve so v kostanjeviškem Domu kulture potekale vse leto, vendar so bile bolj skoncentrirane v jesenskem času. Leta 1954 so prvič organizirali teden kulture, na katerem so se predstavili domači kulturniki iz SKUD Lojze Košak. V naslednjih letih se jim je pridružilo več skupin, društev in posameznikov, ki so prihajali tudi izven lokalnih okvirov. Ravno tako je izven ožjega okoliša začela prihajati tudi publika. V tem oziru je bil prelomen teden kulture leta 1956, ko so gledališčniki iz SKUD Lojze Košak za zaključek pripravili premierno uprizoritev Kloštrskega žolnirja, ki je bil prirejen po istoimenski Jurčičevi povesti. Avtor priredbe in režiser je bil Lado Smrekar, ki je skupaj z domačini za pripravo porabil 60 vaj, kar daleč presega tudi število vaj za posamezno uprizoritev v poklicnih gledališčih (Trinkaus 1957). Igra je naletela na odličen odziv publike, v kateri je med drugimi sedel tudi Ivan Regent, predsednik Zveze Svobod in prosvetnih društev Slovenije, ki je bila naslednica

Comment [DP1]: je istoimenska? Fajn bi bilo dodati naslov.

Ljudske prosvete Slovenije. Ta jim je obljubil podporo pri nadaljnjih kulturnih projektih v Kostanjevici.

Odličen odziv obiskovalcev in podpora vodstva Zveze Svobod in prosvetnih društev, so kostanjeviške kulturnike spodbudile, da se lotijo še večjih podvigov. Tako so že naslednje leto v goste povabili osrednje slovenske kulturne ustanove, kot so Eksperimentalno gledališče in Opera iz Ljubljane ter Slovensko ljudsko gledališče iz Celja. Sodelovali so tudi ugledni slovenski književniki in likovni umetniki, Maroltova akademska folklorna skupina in pevski zbor delavsko prosvetnega društva Svoboda Bršljin iz Novega mesta (Zlobec 1958). Program kulturnega festivala je bil izredno pester in za tako majhen kraj neverjetno bogat. Zahvaljujoč sposobnim organizatorjem in marljivim domačinom, se je glas o kulturnem fenomenu Kostanjevice razširil po vsej Sloveniji. Kot pravi Gabrič (2003, 573), so »kostanjeviški dnevi kulture in njihovi organizatorji kar naenkrat postali zgled tistega slovenskega mesta brez večje poklicne kulturne ustanove, ki mu je uspelo svojemu prebivalstvu približati najzlahtnejše dosežke slovenske umetnosti«.

Leta 1958 so festivalski program razširili s tujimi gosti. Novost je bila tudi v poimenovanju festivala, saj so na tiskani program zapisali, da gre za 3. Dolenjski kulturni festival. Pred tem kulturnih prireditev niso številčili, tako da so odmevni prireditvi iz leta 1956 in 1957 retroaktivno označili za prvi in drugi Dolenjski kulturni festival. Poseben politični prizvok je festivalu leta 1958 dajala gradnja odseka Ceste bratstva in enotnosti od Ljubljane do Zagreba, ki so jo gradile mladinske brigade. Med obiskovalci so bili tako tudi številni brigadirji iz vseh jugoslovanskih republik. V programu so imeli tudi svoj Brigadni večer (3. Dolenjski kulturni festival 1958).

V naslednjih letih Dolenjski kulturni festival ni več dosegel odmevnosti iz druge polovice petdesetih let. Razloge gre med drugim iskati v velikih spremembah v človekovem vsakdanjiku, ki so jih prinesla petdeseta in šestdeseta leta. Ljudje so imeli vse več prostega časa, postali so bolj mobilni, z rednim oddajanjem ljubljanske televizije pa so se spremenile tudi njihove kulturne navade. Predvsem mladina je svoj interes iz tradicionalnih oblik ljubiteljskega kulturnega ustvarjanja preusmerila na rokenrol, sodobne plese in popotovanja. Vse te družbene spremembe so vplivale na usihanje dotodanjih oblik kulturno-prosvetne dejavnosti, na upadanje navdušenosti in pripravljenosti ljudi za ljubiteljsko delo v društvih.

Eden od načinov premoščanja ustvarjalne krize, je bila večja osredotočenost na eno obliko ustvarjalnosti (Gabrič 2003). Kljub močni gledališki tradiciji, je v kulturni ponudbi Kostanjevice vse večji pomen začela pridobivati predvsem likovno-razstavna dejavnost. Z ustanovitvijo Gorjupove galerije in Lamutovega likovnega salona, so namreč ustvarili solidne pogoje za prirejanje likovnih razstav. Ko so tudi obnavljajočemu kompleksu kostanjeviškega samostana namenili galerijsko funkcijo, se je tovrstna umetnost močno in dokončno zasedla v ta kraj. Kostanjevica na Krki oziroma Galerija Božidar Jakac, ki so jo ustanovili leta 1974, postane ena izmed največjih slovenskih razstavnih prizorišč.

V skladu z galerijsko funkcijo notranjosti kostanjeviškega samostana je sčasoma isto funkcijo dobila tudi njegova okolica. Kot pravi Smrekar: »Ah, okolica gradu. Ta me je zmeraj žrla! Tu je bila bodeča žica in rojišče komarjev. Nekaj si je bilo treba izmisliti« (Burja 1995, 13). Nastala je Forma viva, mednarodni kiparski simpozij in galerija na prostem, ki je ime Kostanjevice ponesla v širni likovni svet.

3 FORMA VIVA

3.1 Ideja in rojstvo Forme vive

Zamisel o ustanovitvi mednarodnega kiparskega simpozija ni nastala na domačih tleh. Prvi tovrstni simpozij so priredili v avstrijskem Sankt Margarethnu leta 1959, kjer je sodeloval tudi slovenski kipar Janez Lenassi, naslednje leto pa kipar Jakob Savinšek. Oba je tovrstna oblika dela in druženja umetnikov navdušila, zato sta jo prenesla na domača tla.

Kiparski simpoziji so fenomen druge polovice 20. stoletja. Pobude zanje so izvirale iz različnih človeških stisk tedanjega časa, zaradi katerih so tudi kiparji iskali alternativne možnosti za svoje ustvarjalno delo. Pogrešali so mednarodne izmenjave, ki so bile zaradi visokih stroškov organizacije izredno redke. Želeli so tudi priti ven iz svojih zaprtih ateljejev in svobodno ustvarjati na prostem ter s tem najti nov stik z občinstvom. Pri nas imajo simpoziji svoje specifike, saj »v Sloveniji na začetku šestdesetih let ni delovala nobena krizna atmosfera visoko industrializiranega sveta, ker mu ni pripadala, pač pa je nujno potrebovala umetniške stike s svetom in možnost, da se njeni kiparji in njeno občinstvo seznanijo z dosežki sodobnega kiparstva« (Bernik in drugi 1983, 31). Po mnenju pobudnikov je bila

ustanovitev mednarodnega simpozija kiparjev v tem prostoru še posebej umestna: »Na stičišču romanske, germanske in slovanske kulture, kjer so se vedno prepletali vplivi med Vzhodom in Zahodom, med Severom in Jugom, naj se srečujejo kiparji iz vsega sveta, ne glede na to, od kod prihajajo in kateremu kulturnemu vplivu pripadajo; ne glede na svojo raso, narodnost, vero in prepričanje, naj svobodno oblikujejo materiale in izmenjujejo izkušnje, družijo naj jih le človeško bratstvo in lepota ustvarjanja« (prav tam, 9).

Ideja o simpozijski prireditvi v Kostanjevici se je porodila nekega jesenskega večera leta 1960, ko je Jakob Savinšek obiskal Gorjupovo galerijo. Kot se spominja Lado Smrekar, so po ogledu zbirke sedeli na vrtu, ko je Savinšek nenadoma zavzdihnil: »Joj, kako čudovit ambient za kiparski simpozij« (Smrekar 1990, 254). Na Primorskem je enako izkušnjo hkrati promoviral Janez Lenassi. Po njegovi izjavi je bil iniciativni odbor za ustanovitev portoroškega kiparskega simpozija aktiviran že decembra leta 1959, kmalu po vrnitvi s prvega simpozija v Avstriji (Bojanič in Božeglav Japelj 2002). Skupaj so začeli promovirati idejo o kiparskem simpoziju na dveh deloviščih, ki so jo po številnih zapletih uspeli realizirati leta 1961.

Velike zasluge za to grede predvsem Vilmi Pirkovič, tedanji podpredsednici okraja Novo mesto, ki se je močno zavzemala za izpeljavo simpozija v Kostanjevici, kar ni bilo enostavno. V kulturni javnosti v Ljubljani se je na primer razpravljalo o tem, da bi takšna mednarodna prireditev lahko bila v Ljubljani kot sedežu republike, kiparji pa bi delali v Tivoliju, kjer bi skulpture tudi ostale. »Potrebno je bilo precej napora, da so odgovorni dejavniki v republiki sprejeli zamisel predlagateljev (Jakob Savinšek, Janez Lenassi, Vilma Pirkovič), naj bo tak simpozij sredi ustvarjalnega okolja, da mora iz njega izvirati in biti z njim najtesneje povezan. Ustvarjalno okolje pa je tam, kjer je kiparski material« (Pirkovič 1996, 571).

Prvotna zamisel je bila, da bi kiparji, tako kot v Avstriji, obdelovali samo kamen. Tako je bilo prvo delovišče izbrano v Seči pri Portorožu. V Kostanjevici pa se je zapletlo. Peščenjak iz bližnjih kamnolomov Kostanjevice je bil premehek za kiparsko oblikovanje, na prostem pa slabo obstojen. Ko so že razmišljali, da bi kamen vozili od drugod, je takratni predsednik novomeškega okraja Franc Pirkovič prišel na idejo, da bi v Kostanjevici kiparji lahko delali v hrastovem lesu, materialu, ki ga je v neposredni bližini Krakovskega gozda na pretek in iz katerega so na Dolenjskem delali mostove. Kot pravi Smrekar: »Zamisel o delu v lesu je bila

zanimiva. Ne samo, da gre za prav intimen material, gre tudi za snov, ki nas spremlja od rojstva (zibel) do smrti (krsta)! Les je torej prvina, ki je vseskozi prisotna v človekovem življenju« (Bartelj in Splichal 1974, 11). Les kot material za oblikovanje je bil hkrati tudi velika posebnost med preostalimi kiparskimi simpoziji. Nikjer drugje do tedaj ni bila umetnikom dana možnost, da ustvarjajo v lesu. Šlo je za izvorno slovensko idejo, ki je z uspešnimi prirejanji kiparskih srečanj pridobila mednarodno potrditev (Markelj in Zoran 1980). Medtem ko so bile kiparske umetnine iz drugih simpozijev namenjene za prodajo, je bila posebnost domačega simpozija v osnovni ideji, da umetnine ostanejo v okolju, v katerem so bile narejene in da tako obogatijo »družbeno zakladnico umetnosti« (prav tam, 11). Bodoči unikatni galeriji na prostem, ki bogatita slovensko kulturno področje, sta bili tudi pomemben argument proti idejam nekaterih slikarjev, ki so se, namesto za kiparski, zavzemali za slikarski simpozij. Kot pravi Pirkovičeva, je bil odgovor jasen: »Slikar lahko slika kjerkoli, saj lahko prenaša svoje slikarsko stojalo, kiparju pa je brez organizacije nemogoče delati v odprtem, naravnem ateljeju, saj svoje nastajajoče in dokončane skulpture ne more prenašati okoli. To velja še posebej za dela, narejena v velikih dimenzijah, ki naj bi stala v galeriji na prostem, kjer skulpture zaživijo svobodno« (Pirkovič 1996, 571).

Zamisel predlagateljev je bila sprejeta, vendar s tem težav še ni bilo konec. Pojavil se je problem ustanovitelja oziroma financerja prireditve. Ker je šlo za mednarodno prireditve, bi morala biti financirana na republiški ravni, kjer pa so se teh obvez otepali. Pojavljali so se tudi politični problemi, saj so v republiških krogih na Jakoba Savinška, enega glavnih pobudnikov simpozija, imeli za politično nezanesljivega, kar je bila dodatna ovira pri uresničitvi ideje o kiparskem simpoziju. Naposled je Izvršni svet Ljudske republike Slovenije sprejel stališče, da naj se mednarodni kiparski simpozij ustanovi s posebnim skladom med okrajema Novo mesto in Koper. Pogodba o ustanovitvi sklada je bila podpisana 18. in 23. marca 1961, kar je pomenilo tudi formalnopravno ustanovitev Forme vive. Po ustanovitvi sklada se je Forma viva strukturirala tudi organizacijsko. Iz vrst zastopnikov obeh okrajev, vidnih slovenskih kulturnih delavcev ter kiparjev Savinška in Lenassija je bil imenovan devetčlanski upravni odbor. Za predsednico je bila imenovana Vilma Pirkovič. Upravni odbor je imenoval tudi umetniški svet, ki je skrbel za izbor kiparjev na simpozijih. Operativna dela je v Ljubljani opravljal sekretariat, ki ga je vodil Marjan Vidmar, dolgoletni direktor Tehniškega muzeja Slovenije. Vidmar je sprva uradoval kar v svojem stanovanju, pozneje pa je sekretariat dobil prostor na upravi Tehniškega muzeja Slovenije. V času, ko je simpozij dobival formalno

obliko, je upravni odbor sprejel tudi sklep o njegovem imenovanju. Na predlog umetnostnega zgodovinarja Emilijana Cevca, so potrdili latinsko poimenovanje *Forma viva*, kar v slovenščini pomeni živa oblika. Ime se je dobro prijelo, saj se je uveljavilo kot obče poimenovanje kiparskih kolonij v Sloveniji (Milovanović 2011, Pirkovič 1996, Smrekar 2006).

Ko je bil institucionalni okvir simpozija urejen, so se lahko začele priprave za prvo izvedbo *Forme vive*. Vabila na udeležbo so bila poslana mnogim priznanim kiparjem po svetu, njihovim umetniškim združenjem in uglednim galerijam. Odziv je bil zelo velik. Na skupni razpis za obe delovišči se je prijavilo 76 kiparjev. Umetniški svet je nato na podlagi predložene dokumentacije izbral devetnajst udeležencev prvega simpozija, enajst za Portorož in osem za Kostanjevico (Galerija Božidar Jakac 2011).

3.2 Prva izvedba Forme vive

Prva *Forma viva* je potekala v poletnih mesecih leta 1961. Prvi udeleženec v Kostanjevici je bil Indijec Sankho Chaudhuri, ki je prišel 26. junija, nekaj dni pred uradnim začetkom kiparskega srečanja, za katerega je bil določen 4. julij, takrat praznik dneva borca (Bartelj in Splichal 1974). Poleg njega so sodelovali še kiparji iz Japonske, Izraela, Združenih držav Amerike, Kanade, Francije, Švice, Makedonije in Slovenec Peter Černe. Prvotno je nameraval na simpoziju v Kostanjevici sodelovati tudi Jakob Savinšek, vendar si je zaradi nasprotovanja nekaterih kulturnih delavcev v Ljubljani premislil. Odločil se je raje za udeležbo na mednarodnem simpoziju v Kirchheimu v Nemčiji, kjer je doživel srčni infarkt in nenadoma umrl. Tako ni dočakal zaključka prve *Forme vive*, ki je potekal 1. septembra v Kostanjevici.

Čeprav je simpozij potekal na dveh krajih, je bil povezan v celoto. Njegovo središče je bila vseskozi Kostanjevica, kjer so potekale zaključne slovesnosti. Po poročanju Dolenjskega lista se je slavnostnega zaključka prvega mednarodnega simpozija *Forma viva* poleg dvajsetih umetnikov udeležilo več sto domačinov in številni gostje iz Ljubljane, Kopra, Pirana, Novega mesta, Krškega, Brežic in drugih krajev. Med njimi so bili tudi Boris Kocijančič, član slovenske vlade in predsednik Sveta za kulturo, sekretar Sveta za kulturo Beno Zupančič, sekretar Okrajnega komiteja Zveze komunistov Slovenije za Dolenjsko Franc Pirkovič, člani

mednarodne žirije in predstavniki simpozija evropskih kiparjev iz Kirchheima in St. Margarethna ter številni likovni umetniki in politični predstavniki (Gošnik 1961).

Obsežna in ugledna skupina obiskovalcev nakazuje, da je ideja *Forme vive* padla na plodna tla. Govornica na zaključni slovesnosti je bila Vilma Pirkovič, predsednica Upravnega odbora simpozija *Forma viva*. Opozorila je na nezaupanje nekaterih posameznikov do novih oblik umetniškega ustvarjanja. »To je logičen pojav, ki spremlja začetke kiparskih simpozijev povsod po svetu. Vse, kar je novo, se vedno prebija s težavo. Toda, če je v svojem bistvu plemenito, če doprinaša nov prispevek k formiranju boljšega, notranje bogatejšega in plemenitejšega človeka, potem to novo kljub vsem oviram tudi zmaga« ([prav tam](#)^{ibid.}, 5). V skladu s tedanjim časom pa je osvetlila tudi politični dejavnik uspeha prireditve. Prav socialistična družba naj bi v celoti razumela pomen takšnih srečanj umetnikov, o čemer priča dejstvo, da so njeni predstavniški organi prevzeli celotno izvedbo. Ravno v tem prostoru je plemenita ideja mednarodnih simpozijev kiparjev lahko zaživela v sproščenem, nekomercialnem in popolnoma svobodnem okolju. Popolno ustvarjalno svobodo pa naj bi jamčila edino socialistična družba ([prav tam](#)^{ibid.}).

V imenu kiparjev se je za gostoljubje zahvalil Indijec Shanko Chauduri, ki je med drugim dejal: »Od poštarja in gostilničarja, pa do ljudi na polju, vsi so nas tu tako prijazno sprejeli in bili z nami dobri, da smo resnično pozabili, da smo pravzaprav daleč od doma, da smo tujci« ([prav tam](#)^{ibid.}, 5). Obiskovalci prireditve so z minuto molka počastili spomin na Jakoba Savinška, Slovenski oktet pa mu je posvetil Gallusovo pesem *Tako umira pravičnik* ([prav tam](#)).

Kakor na prvem simpoziju je bil tudi v naslednjih letih sestav kiparjev zelo pester, saj so prihajali iz vseh koncev sveta. Izjemen ugled je *Forma viva* doživela na Japonskem, zato so se je kiparji iz Dežele vzhajajočega sonca udeleževali vsako leto. V domačih političnih krogih so se sicer pojavljale težnje, da bi na simpozij pritegnili več kiparjev iz Gibanja neuvrščenih držav, kamor je sodila tudi Jugoslavija, vendar te niso imele večjega vpliva. Kot pravi Gabrič, je bila prireditev *Forma viva* »ena tistih, ki so bile najmanj utesnjene v takšne ali drugačne kalupe. Njena značilnost je bila tudi, da so se na prireditvi srečevali umetniki z vzhoda in zahoda, kar v bipolarno razdeljenem svetu ni bilo nekaj samo po sebi umevnega« (Gabrič 2003, 576).

Leta 1962 je umetniški svet med 65 prijavljenimi kandidati izbral po enajst kandidatov za vsako delovišče. Na portoroškem delovišču so že prvo leto simpozija gostili dve ženski predstavnici, v Kostanjevico pa je prišla ženska predstavnica šele naslednje leto. To je bila Hava Mehutan iz Izraela. Umetniški svet je po dveh izpeljanih simpozijih vedno večjo težo dajal kakovosti izvedenih del, zato so leta 1963 k sodelovanju neposredno povabili skoraj polovico udeležencev, ostale pa so pridobili z dopisi umetniškim združenjem (Milovanović 2011).

3.3 Novo delovišče na Ravnah na Koroškem

Jeseni leta 1963 se je porodila ideja o vzpostavitvi novega delovišča. Pobudnik zanj je bil Franc Fale, takratni predsednik Občine Ravne na Koroškem. V naključnem pogovoru z Ladom Smrekarjem in Vilmo Pirkovič je predlagal, da bi na Ravnah umetniki lahko ustvarjali v jeklu, ker je to moderen material, zelo primeren za likovno ustvarjanje, poleg tega pa je povezan s krajem, ki slovi po svoji železarski tradiciji. Tako Smrekar kot Pirkovičeva sta bila nad idejo navdušena, zato sta takoj ponudila pomoč pri organizaciji (Fale in drugi 1999). Fale je navdušil tudi takratnega direktorja Železarne Ravne Gregorja Klančnika in organizacija je stekla. Že naslednje leto so s pomočjo Upravnega odbora Forme vive in domačimi organizatorji priredili prvi simpozij, ki se ga je udeležilo sedem kiparjev. Delovali so predvsem v obratih Železarne Ravne, kjer so jim na pomoč priskočili tudi delavci tovarne.

Forma viva na Ravnah je bila sprva zamišljena kot enkratna umetniška prireditev. Vendar je uspeh prvega simpozija organizatorje opogumil, da so že naslednje leto povabili nove štiri umetnike. Tako se je med leti 1964 in 1989 na Ravnah zvrstilo sedem simpozijev, na katerih je ustvarjalo trideset umetnikov. Posebnost ravenske Forme vive je bila, da skulpture niso bile namenjene za park skulptur kot v Kostanjevici in Seči, temveč so jih v sodelovanju s pristojno urbanistično službo umestili v mestni prostor. Kljub prekinitvi simpozija po letu 1989 zamisel o Formi vivi na Ravnah nikoli ni povsem zamrla. Leta 1997 je lokalna skupnost skrb za zbirko umetnin zaupala Koroškemu muzeju, v okviru katerega so leta 2008 obudili ravensko delovišče Forme vive. Bila je enkratna akcija, na kateri so sodelovali štirje umetniki (Milovanović 2011).

Leta 1965 se je na simpoziju v Kostanjevici prvič izvajalo delo, ki je imelo vnaprej določeno lokacijo in ki ni bilo postavljeno znotraj galerije na prostem. Gre za skulpturo uveljavljenega zagrebškega arhitekta Vjenceslava Richterja, ki so jo v okviru mednarodnega projekta Cesta umetnosti postavili na Drnovem pri Krškem, tik ob cesti Ljubljana-Zagreb. Tega leta je bilo zaokroženo prvo petletno obdobje *Forme vive*. S tem naj bi po prvotnem konceptu tudi končali z organizacijo tega simpozija. Vendar je bil odziv nad pričakovanji, zato so že po prvem letu začeli razmišljati o podaljšanju roka in širjenju delovišč. V Kostanjevici naj bi podaljšanje segalo do leta 1971, obenem pa naj bi se zaradi vse večjih finančnih težav določil strožji izbor umetnikov in manjše število udeležencev ([prav tam:ibid.](#)). Tako so že leta 1965 in 1966 sodelovali zgolj štirje umetniki. Poleg tega so začeli od leta 1966 simpozij prirejati bienalno, in sicer izmenično med obema prvotnima lokacijama. Tako so leta 1967 organizirali simpozij v Seči, leta 1968 pa v Kostanjevici, s čimer so zagotovili časovno kontinuiteto simpozija kot celote.

3.4 Forma viva v Mariboru

Kljub finančnim težavam je bila prireditev *Forma viva* leta 1967 še vedno v procesu širitve. Priključilo se ji je namreč še četrto delovišče v Mariboru, kjer so kot material za obdelavo uporabljali beton. »Z izbiro materiala je mesto simbolično zaznamovalo svojo hitro rastočo urbano podobo« (Umetnostna galerija Maribor 2011). Želja po vzpostavitvi simpozija v Mariboru je bila prisotna že od ustanovitve *Forme vive* na Ravnah, vendar se je realizirala šele leta 1967, ko je bil podpisan sporazum med Skladom *Forme vive* in gradbenim podjetjem Stavbar, ki je poskrbelo za tehnološko in materialno podporo umetnikom. K projektu sta kmalu pristopili tudi gradbeni podjetji Gradis in Konstruktor. Predvideno je bilo, da se bo simpozij odvijal vsako tretje leto, vendar so bili časovni razmiki po letu 1973 vedno daljši. V obdobju od leta 1967 do 1986 je bilo izvedenih šest akcij, na katerih je ustvarjalo devetnajst umetnikov. Z zbirko umetnin upravlja Umetnostna galerija Maribor (Milovanović 2011).

Kljub širitvi na nova delovišča je Kostanjevica še vedno ostala središče mednarodnega simpozija, kjer so se odvijale zaključne slovesnosti. Leta 1970 so zaključek in slavje ob desetletnici *Forme vive* priredili v ravno tedaj obnovljeni samostanski cerkvi. Slavnostni

govornik je bil generalni sekretar SZDL (Socialistične zveze delovnega ljudstva) in književnik Beno Zupančič, ki je med drugim dejal, da je »Forma viva pomagala, da smo se odprli svetu in da je pomagala svetu, da doume naša družbena in kulturna prizadevanja« (Zupančič 1970, 182).

V sedemdesetih letih je prišlo do korenitih sprememb na formalnopravnem področju Sklada Forma viva. Leta 1975 je bilo potrebno statut in sporazum med občinama uskladiti z novo Ustavo in Zakonom o kulturnih skupnostih. Zaradi osebnih interesov posameznih delovišč, akterjev simpozija in naraščajočih finančnih težavah se je usklajevanje novega dokumenta zavleklo do leta 1980. Mednarodni simpozij kiparjev je postal pravna oseba, ki deluje po Samoupravnem sporazumu, sklenjenem med Kulturnimi skupnostmi Krško, Piran, Ravne, Maribor ter Kulturno skupnostjo Slovenije. S tem sporazumom je postal ta organ nekakšna zveza samostojnih enot Forme vive, združenih zaradi skupnega namena in nastopanja pod skupno blagovno znamko. Skupna opravila so po novem opravljali: skupščina delegatov podpisnic sporazuma, izvršilni odbor, umetniški svet in uredniški odbor (Galerija Božidar Jakac 1980b). Predsedstvo skupščine je od Vilme Pirkovič prevzel dr. France Hočevnar, predsednik izvršilnega odbora je postal Dušan Tršar, umetniški svet je vodil Janez Lenassi, na mestu sekretarja pa je Marjana Vidmarja zamenjala dr. Sonja Ana Hoyer (Milovanović 2011).

Leta 1974 se je na kostanjeviškem delovišču Forme vive močno poznala izguba enega od ustanoviteljev in vodij delovišča, učitelja Jožeta Jankoviča, ki je umrl leto poprej. Lado Smrekar je ob Jankovičevi 70-letnici med drugim zapisal:

Kot izredno bogata osebnost je bil mentor prenekateremu prosvetnemu delavcu in tudi jaz sam sem dobil od njega marsikatero idejo, predvsem pa popolno pomoč, kadarkoli sem jo pri raznih akcijah potreboval. Jože Jankovič je tako bil in zvesto tudi ostal med glavnimi poborniki za vseh petnajst programov Dolenjskega kulturnega festivala, za nastanek in popularizacijo Gorjupove galerije, Lamutovega likovnega salona in Mednarodnega simpozija Forma viva (Smrekar 1971, 24).

Skrb za izvedbo simpozija je nato povsem prevzel Lado Smrekar, ki je v tem letu izpeljal še en pomemben projekt – ustanovitev Galerije Božidar Jakac. Ta je postala krovna organizacija,

Comment [DP2]: Katerega delovišča?
Mogoče deloviščih ali kostanjeviškem?

ki je pod svoje okrilje združila Gorjupovo galerijo, Lamutov likovni salon in kostanjeviški del *Forme vive*.

Zaradi naraščajočih finančnih težav, ki so bile sicer stalnica pri organizaciji kiparskih simpozijev, je leta 1982 Kulturna skupnost Krško zagovarjala stališče o podaljšanju časovnega razmika med simpoziji na štiri leta. Organi *Forme vive* so predlog odločno zavrnili, saj bi to pomenilo postopno ugasnitev prireditve. Zato so bili primorani zmanjševati število udeležencev in omejiti čas njihovega ustvarjanja na šest tednov. Vendar s tem finančnih težav ni bilo konec. Kljub temu da so bili kiparji za kostanjeviško *Formo vivo* leta 1990 že izbrani, so na izredni seji Skupščine *Forme vive* po predlogu Janeza Lenassija sprejeli sklep, da se sredstva prenesejo v leto 1991. Tako bi v istem letu priredili simpozije v Kostanjevici, Portorožu in Mariboru ter s tem počastili 30. obletnico *Forme vive* (Milovanović 2011). Zaradi finančnih težav in vojnih razmer se projekt v Kostanjevici in Mariboru ni realiziral. V Kostanjevici je prišlo do daljše prekinitve simpozija, ki ga ponovno organizirajo leta 1998. Samo v Seči je Obalnim galerijam Piran uspelo simpozij še naprej prirediti bienalno, s čimer so v kriznem obdobju zagotovile njegovo kontinuiteto. Razloge za ugasnitev treh od štirih delovišč Bojan Božič (1998) vidi v pešanju gospodarske moči sponzorjev, preveliki meri centralizacije in odmaknjenosti posameznih delovišč ter statusni nedorečenosti samega projekta, na primer glede lastništva, skrbi za nastala dela, vpliva lokalnih organizatorjev idr.

3.5 Obuditev kostanjeviške Forme vive leta 1998

Kostanjeviško kulturno življenje je obrnilo nov list delovanja z nastopom Bojana Božiča na mestu direktorja Galerije Božidar Jakac. Mandat je nastopil leta 1996, ko je na povabilo Lada Smrekarja uspešno kandidiral na razpisu za direktorja galerije. Ena od njegovih programskih usmeritev je bila tudi oživitev *Forme vive* v Kostanjevici (Božič 2011b). Projekt so uresničili leta 1998, ko so na podlagi mednarodnega razpisa izbrali tri kiparje, ki so svoje skulpture ustvarjali mesec dni. Od tedaj se po isti shemi simpozij dogaja bienalno, z izjemo simpozija leta 2011, ko so zaradi proslave ob 50-letnici *Forme vive* simpozij namesto leta 2010 organizirali leto dni kasneje. Temeljna materija za oblikovanje je še vedno les, pogosteje kot v preteklosti pa prihaja do kombiniranja z drugimi materiali.

Po mnenju Bojana Božiča je 50-letnica Forme vive idealna priložnost za ponovno povezanost in skupen nastop njenih akterjev, to so Kostanjevica, Seča pri Portorožu in Ravne na Koroškem. Delovišče v Mariboru ni več aktiven del Forme vive. »Mislim, da nam je uspelo. Pričakujem, da bomo pozitivno energijo, ki smo jo v letošnjem letu uspeli združiti, usmerili tudi v prizadevanja, da Forma viva postane tudi pravno-nacionalni projekt, brez vsakoletnega dokazovanja in prosjačenja« ([prav tam](#)~~ibid.~~). Forma viva bi si s tem zagotovila neposredna sredstva Ministrstva za kulturo za financiranje programov, s čimer bi se izognila vsakokratnemu kandidiranju na razpisih.

3.6 Organizacija prireditve in sodelujoči

V času prvih kiparskih simpozijev v Kostanjevici ni bilo prenočitvenih kapacitet, zato so umetnike nastanili kar v šoli. To prakso so izvajali že v času obnovitvenih del v cerkvi in samostanu, ko so potrebovali prenočišča za številne strokovnjake in študente, ki so sodelovali v tem projektu. Kot pravi Smrekar: »Vsako leto smo spraznili vse razrede, si sposodili postelje in nočne omarice v novomeškem internatu /.../ in pripravili sobe. Tako smo se znašli, da so bila stanovanja zastonj. Potem, ko so delo v cerkvi že nekako zaključili, pa je na enak način zaživela Forma viva. Vse se je odvijalo po istem principu: zastonj sobe v šoli, ki so jih čistili šolarji« (Burja 1995, 12). S svojim počitniškim delom so si ti otroci prislužili različne nagrade, ki so jih slavnostno podelili na začetku šolskega leta. Za potrebe prvega simpozija so v kostanjeviški šoli napeljali vodovod in uredili sanitarije, s čimer se je lahko v tistem času pohvalilo zelo malo šol v Sloveniji. V šoli pa niso prenočevali zgolj kiparji, temveč tudi njihovi svojci, drugi umetniki in mnogi novinarji, ki so bili na obisku v Kostanjevici (Milovanović 2011).

Sprva so imeli kiparji za ustvarjanje uradno na voljo dva meseca, vendar so morali mnogi ostati dlje, da so lahko dokončali svoje skulpture. Po izjavi Smrekarja iz leta 1974 so dobili umetniki za svoje delo le simbolično nagrado 5000 dinarjev, omogočeno pa jim je bilo tudi kratko potovanje po Jugoslaviji in spoznavanje njenih kulturnih in umetniških spomenikov (Bartelj in Splichal 1974). Ker je simpozij deloval kot ena manifestacija, so obiskovali tudi kolege iz drugih delovišč. Danes prejmejo izbrani udeleženci kostanjeviškega simpozija

honorar v neto vrednosti 2.300 evrov. Upoštevajoč še stroške bivanja, lesa in drugih materialov, različne nepredvidene izdatke in davčne obveznosti stane udeležba enega kiparja na simpoziju med 8.000 in 10.000 evri (Bojan Božič 2011b).

Za izpeljavo simpozija je bistvena tudi pravilna izbira in priprava lesa, za kar je dolga leta skrbel domačin **Vili Cvitko**. Predvsem zaradi njegovega izjemnega znanja o lesu nekatere skulpture še vedno stojijo in kljubujejo zobu časa (Milovanović 2011). Hrastova bruna, ki jih priskrbijo za kiparjenje, so stara približno 150 let in lahko tehtajo tudi do osem ton. Les so včasih dobivali iz bližnjega Krakovskega gozda, danes pa je ta delno zaščiten kot pragozd, zato ga pripeljejo od drugod, na primer iz Mokric, kjer so posekali hraste, ko so urejali igrišče za golf. Shranijo jih na delovišču *Forme vive*, ki se nahaja na prostranem dvorišču za kostanjeviškimi samostanom. Ker je tako velik in težak kos lesa zahtevno obdelovati, imajo na voljo pomoč tehnične službe Galerije Božidar Jakac (Megla 2011).

Comment [DP3]: Mogoče bi bilo fajn v opombi povedati, kdo je to.

V obdobju od leta 1961 do 2011 se je v Kostanjevici odvilo 24 simpozijev, na katerih je sodelovalo 123 umetnikov iz tridesetih različnih držav. Največ je bilo Japoncev (19), kljub temu da po letu 1988 niso več sodelovali na kostanjeviški *Formi vivi*. Sledijo jim Slovenci (17), Hrvatje (14), kiparji iz Združenih držav Amerike in Velike Britanije (vsaka po osem predstavnikov), Nemci, Nizozemci in Romuni s petimi predstavniki ter Avstralci s štirimi. Trije kiparji so zastopali Italijo, Izrael, Kanado, Srbijo in Švico, dva predstavnika Bolgarijo, Bosno in Hercegovino, Francijo, Grčijo, Indijo, Makedonijo, Poljsko in Venezuelo, po enega predstavnika pa so imele Češka, Črna Gora, Kenija, Peru, Portugalska, Slovaška in Španija (priloga A).

3.7 Financiranje prireditve

Financiranje *Forme vive* so prva tri leta izvajali po načelu polovičnega deleža republike in federacije ter enakovrednega lokalnega deleža. Finančno breme so nosili predvsem okrajna ljudska odbora Koper in Novo mesto, občinska odbora Piran in Videm Krško, Turistično društvo Piran, del pa zvezni in republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti. Prve težave so nastopile leta 1964, ko je v skupno blagajno prenehal prispevati zvezni sklad, leto kasneje pa tudi republiški. Financiranje so odtlej zagotavljal lokalni akterji (Bojanić in

Božeglav Japelj 2002, Milovanović 2011). Z ukinitvijo okrajev leta 1965 sta ustanoviteljske pravice in finančne obveznosti v celoti prevzeli občini Krško in Piran, kar je bilo s sprejetim statutom formalnopravno urejeno šele leta 1968 (Galerija Božidar Jakac 1968). Od leta 1973 je k financiranju pristopila Kulturna skupnost Slovenije, ki je krila skupne stroške sekretariata in tiskanje katalogov, presežek pa je bil porabljen za sofinanciranje simpozijev (Galerija Božidar Jakac 1980a).

V skladu s samoupravnim sporazumom iz leta 1980 je postala Forma viva pravna oseba, sestavljena iz posameznih enot kiparskih delovišč, ki so samostojno financirale vse izdatke svojih simpozijev, razen skupnih zadev, ki so bile določene s samoupravnim sporazumom (Galerija Božidar Jakac 1980b). Tudi po teh spremembah finančnim težavam ni bilo konca, temveč so se samo še stopnjevale. Zato je Občinska kulturna skupnost Krško leta 1982 sprejela besedilo, po katerem naj bi simpozij v Kostanjevici organizirali vsako četrto leto. Ta predlog so organizatorji Forme vive odločno zavrnili, saj bi to pomenilo postopno ugasnitev simpozija. Rešitev so iskali v zmanjšanju števila udeležencev in skrajšanju simpozija na šest tednov (Milovanović 2011). Za dodaten zaplet je poskrbela reorganizacija Kulturnih skupnosti, ki je zahtevala nove odgovore na vprašanja o obliki organiziranja kiparskih simpozijev. Čeprav je bil leta 1990 že osnovan novi statut in pravilnik Združenja mednarodnega kiparskega simpozija Forma viva, so neenotna mnenja glede nadaljnjega delovanja privedla do razrešitve vseh dotedanjih vodilnih predstavnikov Forme vive. Začasno nalogo vodenja in usklajevanja posameznih kiparskih delovišč je prevzel koordinacijski odbor, ki naj bi tudi dodelal nadaljnjo organizacijsko obliko (Bojanić in Božeglav Japelj 2002). Po letu 1991 je simpozijška dejavnost pod enotnim okriljem zaradi nakopičenih organizacijskih težav naposled zamrla. Z aktivnostmi je nadaljevalo le portoroško delovišče, ki je prireditev organiziralo samoiniciativno pod okriljem Obalnih galerij Piran.

Čeprav je bil Mednarodni simpozij kiparjev Forma viva že od idejnih temeljev zasnovan kot mednarodna prireditev, ji je v finančnem smislu polni pomen tega statusa pripadal samo nekaj let. Po letu 1965 so bile namreč primorane celotno financiranje pokrivati lokalne skupnosti, kar ni bil majhen zalogaj. Zato so bile finančne težave simpozija vseskozi prisotne.

Formo vivo v Kostanjevici so ponovno organizirali leta 1998. Od tedaj ne nastopa več kot samostojna organizacija, temveč deluje pod okriljem Galerije Božidar Jakac, ki prireditev

financira s programskimi sredstvi Ministrstva za kulturo republike Slovenije, Občine Kostanjevica na Krki in sponzorji. V zadnjem obdobju so to Krka d. d., Zavarovalnica Triglav d. d., Gen energija d. o. o. in drugi (Božič 2011b).

3.8 Obiskovalci

Obiskovalcev *Forme vive* ni mogoče natančno opredeliti. V grobem jih lahko ločimo na dve kategoriji, in sicer na obiskovalce simpozija, tako delovišča kot zaključne prireditve, ter na obiskovalce galerije na prostem.

V začetnem obdobju so bili simpoziji svojevrstna atrakcija, predvsem za domačine, ki so imeli priložnost, da spoznajo in pri delu opazujejo ljudi z različnih koncev sveta. Šlo je za čas pred nastankom informacijske revolucije, ko informacije iz sveta še niso bile na dosegu roke, poleg tega pa tudi mobilnost posameznikov še zdaleč ni bila primerljiva z današnjimi razmerami. *Forma viva* je omogočala ljudem stik s svetom, ki jim je bil do tedaj še neznan. Tako so na primer obiskovalci na delovišču simpozija leta 1961 »gledali verižno žago kanadskega kiparja Bernarda Roussila kot čudež« (Smrekar 2006, 17). Domačini so pogosto prihajali na delovišče. Mnogi so tudi prostovoljno pomagali pri obdelavi lesa in postavitvi skulptur. Kljub jezikovni pregradi so se intenzivno družili s kiparji, pri čemer jim je za lažje sporazumevanje pogosto pomagal tudi cviček (Milovanović 2011).

Skulpture, nastale na kostanjeviških simpozijih, so večinoma razstavljene na prostranem samostanskem vrtu in bližnjih travnikih, preostale pa se nahajajo na najrazličnejših mestih, na primer na kostanjeviškem otoku, pokopališču, pri šoli, ob strugi reke Krke, ob cestah idr. Zaradi lege na prostem jih vsakodnevno vidi ogromno ljudi. Okolica gradu je tudi priljubljeno sprehajališče in park, v katerem ljudje radi posedajo, saj med drugim nudi prijeten hlad v vročih poletnih dneh. Ker za ogled skulptur ni potrebo kupiti vstopnice, ni mogoče evidentirati, koliko obiskovalcev pride namensko na ogled *Forme vive*. Določene vzporednice lahko potegnemo le z obiskanostjo Galerije Božidar Jakac, ki se nahaja znotraj samostanskega kompleksa in pod okriljem katere je kostanjeviška *Forma viva* od leta 1998 tudi organizirana.

Število obiskovalcev Galerije Božidar Jakac pa se med leti razlikuje. V zadnjem času se številke gibljejo okrog dvajset tisoč na leto, opazen pa je trend upadanja. Kljub večjim aktivnostim beležijo upad v vseh kategorijah gostov, tako med šolskimi in agencijskimi skupinami kot tudi med posamezniki. Čedalje manj je tujih gostov, ki sicer prihajajo iz številnih evropskih držav, na primer iz Nizozemske, Italije, Francije, Nemčije, Avstrije, Hrvaške idr. Veliko število obiskovalcev beležijo predvsem na otvoritvenih dogodkih razstav in preostalih kulturnih prireditvah, ki se odvijajo pod okriljem galerije. Pomembno vlogo pri privabljanju gostov ima tudi Forma viva, saj je to vsebina, ki med ljudmi uživa veliko prepoznavnost, poleg tega pa je z leti postala močan prepoznavni element Kostanjevice (Božič 2011a).

3.9 Odmev v medijih

Medijski odzivi na Formo vivo so bili že od vsega začetka zelo intenzivni, za kar je v veliki meri zaslužen Lado Smrekar. Že v času prvih prirejanj Dolenjskega kulturnega festivala se je namreč zavedal pomena promocije kulturnih dogodkov v Kostanjevici. »Ugledni sodelavci festivala so bili pogosto povezani z revijami in celo časopisi, v katere so poročali iz lastnih izkušenj. Med temi so bili Mira Mihelič v Pionirskem listu, Ciril Zlobec v Ljudski pravici, Vinko Trinkaus in drugi, ki so lahko posredovali informacije o dogajanju v Kostanjevici na republiški ravni« (Smrekar 2006, 9).

Pomembno je bilo sodelovanje z Dolenjskim listom, ki je postal kar nekakšno glasilo Dolenjskega kulturnega festivala. V uredniku Dolenjskega lista Tonetu Gošniku, je Lado Smrekar našel družabnika, ki ga je pritegnil v pripravljalni odbor Dolenjskega kulturnega festivala že leta 1957. Tako je Gošnik stranem regionalnega tednika namenil bistveno več prostora za kulturo, kot je bilo sicer v navadi. Pri tem je zanimivo, da informacije iz Kostanjevice niso bili omejene zgolj na straneh kulturnih rubrik, temveč so se številne reprodukcije likovnih del in fotografije iz prireditev znašle tudi na drugih mestih tednika. S tem je bil Dolenjski list oplemeniten s kulturnimi vsebinami, ki so tako imenovano visoko kulturo iz ekskluzivnih krogov prenesle k širšemu občinstvu ([prav tam Smrekar 2006](#)).

Princip medijskega pokrivanja Dolenjskega kulturnega festivala se je nato apliciral na Formo vivo. Veliko prispevkov je v Dolenjskem listu objavljala Lado Smrekar, in sicer ne le pod svojim imenom, temveč tudi pod psevdonimom, še več njegovih informacijskih prispevkov pa je bilo nepodpisanih (~~prav tam~~). Pisal je poročila o pripravah in poteku simpozijev, o zaključnih prireditvah, o odmevih prireditve doma in v tujini, posamezno pa je predstavil in intervjuval tudi kiparje, ki so sodelovali na Formi vivi.

Kljub dobremu sodelovanju z Dolenjskim listom so se v nekaterih člankih pojavljale tudi politično obarvane kritike. Tako sta Markelj in Zoran v članku iz leta 1980 kritizirala neustrezno domače zastopstvo med kiparji. »Domači kiparji, ki bi naj bili nosilci te dejavnosti, so bili nemalokrat odrinjeni na rob. Očitno je bilo tudi, da prireditelji niso vabili umetnikov iz dežel v razvoju oziroma neuvršenih držav, s čimer je bila nedvomno prezrta pomembna vloga naše države pri razvoju in utrjevanju kulturnega sodelovanja med neuvršenimi« (Markelj in Zoran 1980, 11).

Formo vivo so poleg slovenskih pokrivali tudi mediji iz drugih držav bivše Jugoslavije. Pogoste so bile tudi reportaže o tujih udeležencih simpozija, ki so jih objavljali mediji v njihovih domačih državah. »Pomembnost dogodka je že od samega začetka zaznala tudi javna televizija. Leta 1964 je bila narejena daljša reportaža z vseh treh takrat delujočih delovišč, leta 1968 pa so si gledalci lahko ogledali 19 minutno zvočno reportažo s kostanjeviške Forme vive« (Milovanović 2011, 35).

Vsekakor je bila od vseh kulturnih aktivnostih Kostanjevice Forma viva medijsko najbolj pokrit dogodek. Tako je tudi danes. Mediji poročajo o Formi vivi predvsem v času simpozija, vendar pokrivanje tega dogodka še zdaleč ni tako intenzivno, kot je bilo v času angažiranosti Lada Smrekarja.

4 ZAKLJUČNA ANALIZA

Mednarodni kiparski simpozij Forma viva je ena izmed najodmevnejših kulturnih manifestacij Slovenije. V našem prostoru se je pojavila skoraj sočasno s prvimi pobudami v tujini, za kar sta zaslužna predvsem kiparja Janez Lenassi in Jakob Savinšek, udeleženca prvih tovrstnih srečanj v avstrijskem Sankt Margarethnu.

V Kostanjevico je idejo o simpoziju po naključju prinesel Savinšek. Nekega jesenskega večera leta 1960 je po ogledu Gorjupove galerije občudoval lepoto dolenjske pokrajine in dobil zamisel, da bi v Kostanjevici lahko organizirali kiparski simpozij. Takoj je navdušil šolskega ravnatelja Lada Smrekarja, zagnanega in sposobnega kulturnega delavca, ki je bil v tistem času eden izmed glavnih organizatorjev odmevnega Dolenjskega kulturnega festivala. Ta je s svojo bogato programsko vsebino, številnimi obiskovalci in uglednimi kulturnimi sodelavci žel izjemne uspehe. Velja poudariti, da se je vse to odvijalo v majhnem kraju brez močnega gospodarskega zaledja, poleg tega pa v Kostanjevici ni bilo nobene uveljavljene kulturne institucije, ki bi s svojim ugledom, izkušnjami in sredstvi organizirala kulturne prireditve na tako visokem nivoju. Zato lahko potrdim svojo prvo hipotezo, ki govori o tem, da je v majhnem kraju, kot je Kostanjevica, kulturni zagon odvisen od sposobnih organizatorjev. V prvi vrsti je bil to Lado Smrekar, ki se je v kostanjeviško kulturno življenje vklopil leta 1953, ko je prišel službovat v tamkajšnjo šolo. V SKUD-u Lojze Košak, ki je gojilo predvsem močno tradicijo ljubiteljskega gledališča, je pričel z režiranjem predstav.

Delo društva je bilo tesno povezano z drugimi ustanovami v kraju. Za razvoj kulturnega življenja je bila pomembna predvsem kostanjeviška šola, kar ni presenetljivo, saj je bil glavni akter obeh ustanov Lado Smrekar, pred njim pa Stanislav Gajšek. Pri kulturni obogatitvi kraja je imelo pomembno vlogo tudi Turistično društvo, ki ga je vodil učitelj Jože Jankovič.

Prehod od ideje do rojstva Forme vive ni bil enostaven. Velike zasluge za realizacijo simpozija je imela Vilma Pirkovič, ki je ob veliki politični angažiranosti pripomogla, da se je prvotna zamisel oblikovala v primeren organizacijski in pravni okvir. Pomembna je bila tudi njena naklonjenost in podpora Kostanjevičanom. Kljub njihovi začetni iniciativi se je namreč za organizacijo kiparske delavnice v lesu potegovalo več krajev. Vilmi Pirkovič je pri njenih prizadevanjih za izpeljavo simpozija pomagal tudi zakonec Franc Pirkovič, ki je bil tedaj eden vidnejših političnih predstavnikov Dolenjske.

Kljub številnim kandidatom za organizacijo simpozija Forma viva v Kostanjevico ni prišla po naključju. Pomembno vlogo so imeli številni domačini, ki so se intenzivno udeleževali v kulturnih aktivnostih kraja. Predvsem je šlo za skupino ljudi, ki so delovali v SKUD-u Lojze Košak. S požrtvovalnim delom, ki je med drugim več kot uspešno privedlo do Dolenjskega

kulturnega festivala, so Kostanjevico povzdignili na zavidljivo visoko kulturno raven. Kraj je pridobil ugled kulturnega fenomena, ki je služil kot trden temelj za njegovo nadaljnje udejstvovanje na področju kulture. Svoj vrhunec je dosegel z organizacijo Mednarodnega simpozija kiparjev Forma viva, ki je ponesel ime Kostanjevice širom po svetu, obenem pa korenito spremenil dotedanjo podobo kraja. Forma viva je z leti postala prepoznavna identifikacijska pojavnost kraja. Predpogoj za vse to so bili marljivi domačini, ki so uspešno negovali in nadgrajevali tamkajšnjo kulturno tradicijo. Zato lahko potrdim tudi drugo hipotezo, ki pravi, da je uspeh prireditve, ki se razvije v tradicionalen kulturni dogodek, odvisen od podpore lokalne skupnosti. Od otrok, ki so skrbeli za improvizirane hotelske sobe v kostanjeviški šoli, do številnih odraslih, ki so spremljali kiparje na delovišču in jim pomagali pri različnih opravilih. Kostanjevičani so kiparje sprejeli za svoje, kar je na umetnike naredilo velik vtis.

Po letu 1991 je Forma viva kot skupni projekt štirih delovišč zaradi nakopičenih organizacijskih težav zamrl. Z aktivnostmi v lastni režiji so nadaljevale samo Obalne galerije Piran, ki so dogodek še naprej organizirale bienalno. Kostanjeviški simpozij so iz desetletnega spanca leta 1998 obudili pod okriljem Galerije Božidar Jakac. Od tedaj ga uspešno organizirajo vsaki dve leti, z izjemo leta 2010, ko so simpozij predstavili na naslednje leto ter s tem slovesno počastili petdeseto obletnico obstoja Forme vive.

Forma viva je s svojimi petdesetimi leti najstarejša še delujoča simpozijaska manifestacija. S kombinacijo štirih delovišč, na katerih so kiparji ustvarjali v specifičnih materialih, je postala fenomen v svetovnem merilu. Ob svojem jubileju se sooča z novimi izzivi. Od nekdaj skupnega projekta so se do danes izoblikovale tri enote (Kostanjevica, Seča in Ravne na Koroškem), ki avtonomno odločajo o svojih projektih. Za uspešno prihodnje delovanje bi bilo potrebno zopet vzpostaviti skupno institucijo, ki bi skrbela za organizacijo prireditve. Nadalje bi bila potrebna formalna umestitev Forme vive v Nacionalni program za kulturo, s čimer bi zagotovili trdnejša sredstva za izpeljavo simpozijev. Pereč problem je tudi poimenovanje simpozija Forma viva, ki ni zaščiten oziroma registrirano kot blagovna znamka. Zato se s tem imenom pojavljajo najrazličnejše likovne manifestacije, ki pogosto ne dosegajo kakovosti, ki jo je Forma viva vzpostavila že od samega začetka. V bodoče bo zato potrebna višja stopnja zavedanja, da je Forma viva ena od redkih uveljavljenih blagovnih znamk, ki Slovenijo na področju kulture uspešno predstavlja v svetovnem merilu.

5 LITERATURA

3. *Dolenjski kulturni festival. 1958.* Spored 3. dolenjskega kulturnega festivala. Kostanjevica na Krki.

Bartelj, Andrej in Jože Splichal. 1974. Žive oblike Forme vive. *Dolenjski list*, ~~235-36~~: 23 (5. september).

Bernik, Stane, Špelca Čopič in France Hočevar. 1983. *Forma viva: 1961–1981. Kostanjevica na Krki, Portorož, Ravne na Koroškem, Maribor.* Ljubljana: Izvršilni odbor Skupščine delegatov Forme vive.

Bojanić, Lili in Majda Božeglav Japelj. 2002. Mednarodni kiparski simpozij Forma viva. Zgodovinski razvoj in vrednotenje kiparskega delovišča Portorož. V *Kultura na narodnostno mešanem ozemlju Slovenske Istre: varovanje naravne in kulturne dediščine na področju konservatorstva in muzeologije*, ur. Sonja Ana Hoyer, 323–365. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Božič, Bojan. 1998. Oživljena Forma viva. *Rast*, 9 (6): 633–634.

--- 2011a. Intervju z avtorjem. Kostanjevica na Krki, 30. avgust.

--- 2011b. Intervju z avtorjem. Kostanjevica na Krki, 6. september.

Burja, Alenka. 1995. Pri Ladu Smrekarju. Moje delo je naravnano na dolge valove. *Svobodna misel* 33 (18): 12–13.

~~*Dolenjski list. 1963. Pred letošnjim simpozijem Forma viva v Kostanjevici. 14 (24) (20. junij).*~~

Fale, Franc, Marko Košan in Tomo Jeseničnik. 1999. *Forma viva Ravne na Koroškem.* Ravne na Koroškem: Koroški muzej.

Gabrič, Aleš. 2003. Kulturni razcvet Kostanjevice na Krki v 20. stoletju. V *Vekov tek: Kostanjevica na Krki 1252–2002: zbornik ob 750- obletnici prve listinske omembe mesta*, ur. Andrej Smrekar, 565-578. Kostanjevica na Krki: Krajevna skupnost, Organizacijski odbor za praznovanje 750. obletnice prve listinske omembe mesta.

Galerija Božidar Jakac. 1968. *Statut mednarodnega simpozija kiparjev Forma viva*. Kostanjevica na Krki: Arhiv Galerije Božidar Jakac.

--- 1980a. *Poročilo sekretariata Forme vive*. Kostanjevica na Krki: Arhiv Galerije Božidar Jakac.

--- 1980b. *Samoupravni sporazum Forma viva*. Kostanjevica na Krki: Arhiv Galerije Božidar Jakac.

--- 2011. Mednarodni *simpozij kiparjev 2011 – za medije*. Dostopno prek: <http://www.galerija-bj.si/index.php/press> (16. avgust 2011).

Gošnik, Tone. 1961. Popolno ustvarjalno svobodo jamči samo socialistična družba. *Dolenjski list*, 5 (7. september).

Markelj, Milan in Ivan Zoran. 1980. Atelje pod milim nebom. *Dolenjski list*, 11 (21. avgust).

Megla, Maja. 2011. Petdeset let Forma vive: Orjaki na prostosti. *Delo*, 15. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/razstave/petdeset-let-forma-vive-orjaki-na-prostosti.html> (22. avgust 2011).

Milovanović, Goran. 2011. *Forma viva – kostanjeviško okno v svet. Ob 50-letnici Mednarodnega simpozija kiparjev Forma viva*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac.

Pirkovič, Vilma. 1996. Plodna leta. *Rast*, 7 (7–8): 571–577.

Smrekar, Andrej. 2006. *Umetnost – slavospev življenju: ob 50-letnici galerijske dejavnosti v Kostanjevici na Krki*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac.

Smrekar, Lado. 1971. 70 plodnih let Jožeta Jankoviča. *Dolenjski list*, 24 (25. februar).

--- 1990. Rad bi doživel razcvet kostanjeviškega otoka. Pogovor z Lodom Smrekarjem. *Rast* 1 (3): 248–261.

Tomše, Ida. 1994. 40 let Lada Smrekarja v Kostanjevici na Krki. *Rast* 5 (1–2): 115–116.

Trinkaus, Vinko. 1957. Gledališče pod Gorjanci. *Sodobna pota* 2 (1): 35–39.

Umetnostna galerija Maribor. 2011. Forma viva. Dostopno prek: <http://www.ugm.si/si/zbirka/stalna-zbirka/n/forma-viva-1/> (17. avgust 2011).

Zlobec, Ciril. 1958. Poglejmo tudi k njim, Kostanjevičani to zaslužijo. *Sodobna pota*, 3 (1): 27–28.

Zupančič, Beno. 1970. Prostost je in ostane središčni smisel človekovih prizadevanj. *Dolenjski razgledi*, 181–182 (3. december).

PRILOGE

PRILOGA A: UDELEŽENCI MEDNARODNEGA SIMPOZIJA KIPARJEV FORMA VIVA KOSTANJEVICA NA KRKI 1961 - 2011

1961: Sankho Chaudhuri – Indija, Peter Černe – Slovenija, Kosso Eloul – Izrael, Petar Hadži Boškov – Makedonija, Silvio Mattioli – Švica, Robert Roussil – Kanada, Eisaku Tanaka – Japonska, Jean Marie Touret – Francija.

1962: Pedro Baretto – Venezuela, Dušan Džamonja – Hrvaška, Eberhard Fiebig – Nemčija, Lloyd Glasson – ZDA, Stane Jarm – Slovenija, Hava Mehutan – Izrael, Koichiro Shiota – Japonska, Petar Smajić – Hrvaška, Vojin Stojić – Srbija, Vittorio Tavernari – Italija, Miroslav Urošević – Hrvaška.

1963: Kosta Angeli Radovani – Hrvaška, Bernard Ball – Velika Britanija, Shoshana Heimann – Izrael, Milena Lah – Hrvaška, Yoshikuni Iida – Japonska, Aart Rietbroek – Nizozemska, Jan Snoeck – Nizozemska, Jeanne Spiteris – Grčija, Minoru Togashi – Japonska.

1964: Othmar Jandl – Avstrija, Ksenija Kantoci – Hrvaška, Ko Murai – Japonska, Vladimir Preclik – Češka, Bernard Segal – ZDA, Gabriela Simossi – Grčija.

1965: Jerzy Beres – Poljska, Pierre Heyvaert – Kanada, Ryuzô Kawai – Japonska, Vjenceslav Richter – Hrvaška.

1966: Dragica Čadež – Slovenija, Aldo Dezza – Italija, Hisayuki Mogami – Japonska, Peter Startup – Velika Britanija.

1968 – Eugen Ciuca – Romunija, Alexander Ilečko – Slovaška, Peter Jovanovič – Slovenija, Mitsuyuki Takeda – Japonska, Bogoslav Živković – Srbija, Laurence Whitfield – Velika Britanija.

1970: Franz Bucher – Nemčija, Tone Kralj – Slovenija, Djordje Kreća – Bosna in Hercegovina, Anna Maria Kupper – Švica, Shigeo Miura – Japonska, Taizô Murakami – Japonska.

1972: Roderick Hanlan – Velika Britanija, Bertha J. (Berry) Holslag – Nizozemska, Kosuke Kimura – Japonska, Louis Mwaniki – Kenija, Tone Lapajne – Slovenija, Miroslav Šutej – Hrvaška, Ryoichi Tamura – Japonska, Dušan Tršar – Slovenija.

1974: Karl Kessler – Avstrija, Bata Marianov – Romunija, Kôichirô Shimada – Japonska, Ian Walters – Velika Britanija, Janez Zorko – Slovenija.

1976: Tone Demšar – Slovenija, Hidemasa Fujimaki – Japonska, Brad J. Goldberg – ZDA, Erik Van Spronsen – Nizozemska, Krekel Van Spronsen Duller – Nizozemska, Antonina Wysocka Jonczak – Poljska.

1978: Villi Bossi – Italija, Masamitsu Komuro – Japonska, Jon Oxman – ZDA, Ratko Petrić – Hrvaška, Rolf Westphal – ZDA.

1980: Doru Covrig – Romunija, Negovan Nemeč – Slovenija, Michael Pennie – Velika Britanija, Margarita Poueva – Bolgarija, Yutaka Toriyama – Japonska.

1982: Karl J. Ciesluk – Kanada, Avtarjeet S. Dhanjal – Indija, Etsuo Hori – Japonska, Dora Kovačević – Hrvaška, Carlos Medina – Venezuela, Franz Weickmann – Nemčija.

1984: Boško Kučanski – Makedonija, Shigehito Matsuda – Japonska, Heiner Richner – Švica, Boris Zaplatil – Slovenija.

1986: Jorge Du Bon – Francija / Mehika, Alberto Carneiro – Portugalska, Ivan Lesiak – Hrvaška, Molly Mason – ZDA.

1988: Ulrike Birkhoff – Nemčija, Peruško Bogdanić – Hrvaška, Frederick Bushe – Škotska, Dinu Câmpeanu – Romunija, Tadakazu Maeda – Japonska.

1998: Petar Barišić – Hrvaška, Alfonso Berridi – Španija, Roman Makše – Slovenija.

2000: Johann Feilacher – Avstrija, Darko Golija – Slovenija, James P. Nestor – ZDA.

2002: Tyrone Mitchell – ZDA, Nigel Ross – Velika Britanija, Mustafa Skopljak – Bosna in Hercegovina.

2004: Boštjan Drinovec – Slovenija, Sreten Milatović – Črna Gora, Niculae Seaptefrati – Romunija.

2006: Magdalena Miočinović Andrić – Srbija, Agnessa Ivanova Petrova – Bolgarija, Urša Toman – Slovenija.

2008: Polona Demšar – Slovenija, Klaus Grosskopf – Nemčija, Samo Škoberne – Slovenija / Nemčija.

2011: Denis Krašković – Hrvaška, Karen Macher Nesta – Peru, Reinhold Neururer – Avstrija.

PRILOGA B: VPRAŠANJA ZA INTERVJU

UVODNI SKLOP

- Kdaj ste nastopili funkcijo direktorja Galerije Božidar Jakac in kako vas je pot prinesla na ta položaj?

- V kakšnem stanju je bila galerija, ko ste prevzeli njeno vodenje? Kakšna je bila zapuščina Lada Smrekarja?
- Kateri so bili prvi projekti, ki ste se jih lotili?

O FORMI VIVI

- Formo vivo ste ponovno organizirali leta 1998. Kako ste se lotili tega projekta? Kaj vse je bilo potrebno postoriti?
- Ali organizacija Forme vive dandanes poteka na enak način kot v preteklosti, v t.i. jugoslovanskem obdobju. Ali obstajajo kakšne večje razlike?
- Včasih je bila Forma viva pod enotnim organizacijskim okriljem. Kako je danes? Ali še vedno poteka sodelovanje s Sečo pri Portorožu?
- Kako zagotavljate financiranje Forme vive? Kateri so vaši sponzorji? Vloga Ministrstva za kulturo in Občine Kostanjevica na Krki?
- Ali je prehod iz Občine Krško na novonastalo Občino Kostanjevica prinesel kakšne spremembe v financiranju galerije in posredno na prireditve Forma viva?
- Koliko sredstev morate zagotoviti za udeležbo kiparjev na simpoziju?
- Ali je v trenutnem kriznem obdobju gospodarske aktivnosti težje zagotavljati sredstva za izpeljavo Forme vive?
- Letos mineva 50 let od prve izvedbe Forme vive. V kakšnem stanju so skulpture iz galerije na prostem? Kako jih vzdržujete? Kakšna je njihova pričakovana življenjska doba?
- Kdo so obiskovalci zaključne prireditve? Je med njimi veliko domačinov? Kako po vaši oceni sprejemajo Forma vivo? Kdo od prvotnih akterjev Forme vive še prihaja na prireditve?
- Kako je po vaši oceni sprejeta Forma viva v mednarodnem merilu? Podobnosti in razlike z ostalimi simpoziji v tujini? Ali še kje delajo v lesu?
- Opažam, da se ime Forma viva ne uporablja zgolj v kontekstu uveljavljenih štirih delovišč, temveč tudi širše, kot splošno poimenovanje kiparskih dogodkov. Kakšen je vaš odnos do tega? Zaščita blagovne znamke?
- Kako ste zadovoljni z medijskim pokrivanjem prireditve?

ZAKLJUČEK

- Petdesetletnica prireditve je lepa priložnost za refleksijo. Kakšen je vaš pogled za nazaj in kakšni so načrti za prihodnost?

PRILOGA C: ODGOVORI NA VPRAŠANJA DIREKTORJA GALERIJE BOŽIDAR JAKAC

- **Kdaj ste nastopili funkcijo direktorja Galerije Božidar Jakac in kako vas je pot prinesla na ta položaj?**

Na povabilo takratnega ravnatelja Lada Smrekarja, sem leta 1996 kandidiral na razpisu za direktorja Galerije Božidar Jakac. Mandat v Galeriji Božidar Jakac sem nastopil 1. 1. 1996.

- **V kakšnem stanju je bila galerija, ko ste prevzeli njeno vodenje? Kakšna je bila zapuščina Lada Smrekarja?**

Zapuščina Lada Smrekarja v Kostanjevici je bila izjemna: Dolenjski kulturni festival, Forma viva, galerija, stalne postavitve, občasne razstave, Lamutov likovni salon, Gorjupova galerija v osnovni šoli, obnova kulturnega spomenika-nekdanjega cistercijanskega samostana.

- **Kateri so bili prvi projekti, ki ste se jih lotili?**

Temeljno izhodišče programa je bilo nadaljevati z zastavljeno vizijo, ponovno oživiti mednarodni kiparski simpozij Forma viva, posodobiti stalne postavitve, dopoljevati likovni fond, zagotoviti pogoje za razstavljanje, začeti z nizom katalogov ob stalnih in občasnih razstavah, aktualizirati razstavno politiko, posebej razstave v nekdanji samostanski cerkvi ter nadaljevati z obnovo samostanskega kompleksa s sodelovanjem pri procesu postopka denacionalizacije.

Eden izmed prvih projektov je bil razpis za pridobitev projektne dokumentacije za celostno prenovo kulturnega spomenika. Mislim, da je bila ena izmed prvih konkretnih akcij prenova zvonika in prekritje cc 400 m² od 7000m² strehe.

- **Formo vivo ste ponovno organizirali leta 1998. Kako ste se lotili tega projekta? Kaj vse je bilo potrebno postoriti?**

Po 10-letnem premoru smo leta 1998 ponovno oživili Mednarodni simpozij kiparjev v Kostanjevici na Krki. Na osnovi prijav smo izbrali tri kiparje, kar je bila osnovna sprememba od dotedanjih simpozijev.

- **Ali organizacija Forme vive dandanes poteka na enak način kot v preteklosti, v t.i. jugoslovanskem obdobju. Ali obstajajo kakšne večje razlike?**

Samo trije udeleženci, to je bila največja sprememba in pa kombinacija materialov. Simpozij je zahteval kar nekaj energije, saj je bilo potrebno začeti na novo. Kljub nekaterim manjšim težavam smo ga srečno zaključili. Bil je odlična izkušnja za organizacijo naslednjih.

- **Včasih je bila Forma viva pod enotnim organizacijskim okriljem. Kako je danes? Ali še vedno poteka sodelovanje s Sečo pri Portorožu?**

Iz nekdanj skupnega projekta so se oblikovale tri enote, delovišča (Kostanjevica, Portorož, Ravne na Koroškem), ki med seboj sodelujemo, smo pa samostojni pri financiranju in odločanju. Država projekte financira na osnovi prijav na razpise.

- **Kako zagotavljate financiranje Forme vive? Kateri so vaši sponzorji? Vloga Ministrstva za kulturo in Občine Kostanjevica na Krki?**

Delo oz. mednarodni kiparski simpozij v Kostanjevici na Krki financira Občina Kostanjevica na Krki, Ministrstvo za kulturo, delno tudi sponzorji: Krka d.d., Triglav d.d., Gen energija d.o.o. in drugi.

- **Ali je prehod iz Občine Krško na novonastalo Občino Kostanjevica prinesel kakšne spremembe v financiranju galerije in posredno na prireditve Forma viva?**

Osamosvojitve občine Kostanjevica na Krki je vnesel kar precej sprememb. Tudi v financiranju programov galerije. Je pa občina Kostanjevica na Krki zagotovila večji del sredstev za izvedbo kiparskega simpozija.

- **Koliko sredstev morate zagotoviti za udeležbo kiparjev na simpoziju?**

Kiparji prejmejo 2.300 € neto, to je je znesek nagrade, izplačan na njihov račun. Dodati je še bivanje, vse dajatve državi, ter manjše nepredvidene izdatke. Prav tako se tu upoštevajo stroški lesa ter drugih materialov. Na okroglo nas stane udeležba kiparja na simpoziju med 8 in 10.000€-

- **Ali je v trenutnem kriznem obdobju gospodarske aktivnosti težje zagotavljati sredstva za izpeljavo Forme vive?**

Sredstev za programe je manj, tako tudi za izvedbo kiparskega simpozija, prav tako je tudi težje pridobiti sponzorska sredstva.

- **Letos mineva 50 let od prve izvedbe Forme vive. V kakšnem stanju so skulpture iz galerije na prostem? Kako jih vzdržujete? Kakšna je njihova pričakovana življenjska doba?**

Stanje skulptur je v Kostanjevici gotovo problem, če jih gledamo skozi vidik trajnosti. Zavedamo se, da je les minljiv, da skulptura živi svoje življenje in tudi umre. Z različnimi aktivnostmi skušamo podaljšati življenjsko dobo, skušamo zdraviti, predvsem pa zagotoviti korektno dokumentacijo.

- **Kdo so obiskovalci zaključne prireditve? Je med njimi veliko domačinov? Kako po vaši oceni sprejemajo Forma vivo? Kdo od prvotnih akterjev Forme vive še prihaja na prireditev?**

Obiskovalci letošnje razstave ob 50 letnici in zaključku simpozija so bili tako domači kot tuji gostje. Predvsem je bilo kar nekaj kiparjev, razveseljivo tudi veliko domačinov, ki se s Formo vivo kar identificirajo.

- **Kako je po vaši oceni sprejeta Forma viva v mednarodnem merilu? Podobnosti in razlike z ostalimi simpoziji v tujini? Ali še kje delajo v lesu?**

V mednarodnem merilu je po mojem mnenju prisotna, saj se je na letošnji simpozij prijavilo več kot 80 kiparjev. Vključeni smo tudi v mrežo Sculpture network.

- **Opažam, da se ime Forma viva ne uporablja zgolj v kontekstu uveljavljenih štirih delovišč, temveč tudi širše, kot splošno poimenovanje kiparskih dogodkov. Kakšen je vaš odnos do tega? Zaščita blagovne znamke?**

Poimenovanje je problem, saj vsakdo, ki ima pet minut časa, organizira Formo vivo. Prizadevanja, da bi zaščitili blagovno znamko nismo uspešno uresničili.

- **Kako ste zadovoljni z medijskim pokrivanjem prireditve?**

Ugotavljam, da je bilo nekaj odzivov medijev, da pa so kulturne vsebine vse bolj ob strani. Tu posebnega zadovoljstva ne more biti.

- **Petdesetletnica prireditve je lepa priložnost za refleksijo. Kakšen je vaš pogled za nazaj in kakšni so načrti za prihodnost?**

50 letnica je priložnost za ponovno povezanost in skupen nastop. Mislim, da nam je uspelo. Pričakujem, da bomo pozitivno energijo, ki smo jo v letošnjem letu uspeli združiti, usmerili tudi v prizadevanja, da Forma viva postane tudi pravno-nacionalni projekt, brez vsakoletnega dokazovanja in prosjačenja.

PRILOGA Č: TRANSKRIPCIJA INTERVJUJA Z DIREKTORJEM GALERIJE BOŽIDAR JAKAC

V (Marko Dežman): Kako poteka financiranje Forme vive?

O (Bojan Božič): Financiranje Forme vive poteka v sklopu Galerije Božidar Jakac. Ta se financira, seveda, po ustaljenih poteh, v trenutni fazi je financer galerije, amh, imamo več financerjev galerije. Pretežni financer v skladu z zakonom je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, ki financira dejavnost galerije do 80 %, v našem primeru je ta do 80 včasih tudi kakšen procent več, ampak kaj hudo veliko ne. To je prvi vir. Drugi vir so sredstva občine Kostanjevica na Krki, ki financira del javne službe in pa del lokalnega programa. Tretji del pa

so sredstva, ki jih galerija pridobi, recimo temu na trgu, in to pa pomeni s prodajo vstopnic, publikacij, z donacijami in pa s sponzorstvi. Zdaj, če na grobo povzamemo podatke za leto 2010, v procentih, je mislim da približno takole, 81% je financirala galerijo, torej programe galerije, Republika Slovenija, 7%, če se ne motim, Občina Kostanjevica na Krki, razlika je lastna dejavnost Galerije Božidar Jakac same, torej predvsem so bila to sponzorska sredstva. Ampak to financiranje je seveda varljivo, ker moramo vedeti, da v teh zneskih, to so absolutni zneski, o katerih sva zdaj govorila, ki vključujejo in program in obnovo kulturnega spomenika, v katerem galerija domuje in tu se potem naša lastna sredstva, ki so včasih v programskem smislu višja od 20%, ne, celotnega badžeta, ki je namenjen za program, zgubijo. In ko ministrstvo daje denar, ne vem, 100, 200, 300 tisoč evrov za financiranje obnove spomenika, je to integralni del proračuna galerije in se naših, torej, ne vem, 100 tisoč evrov, ali pa 50, ali pa 70, odvisno koliko zberemo na leto, izgubi, ne, in je ta procent potem manjši, in ko prebiramo statistične podatke, ki so dostopni na spletnih straneh Ministrstva za kulturo, seveda dobimo zelo popačeno sliko. Jaz trdim, da smo kar uspešni pri zbiranju sredstev, ne, predvsem so ta sredstva namenjena potem za dopolnjevanje zbirk, torej, posameznih avtorjev, ki jih mi predstavljamo, ampak ko to statistiko človek gleda takole, počez, brez da ve, kaj tam noter je, seveda nismo..., ta uspešnost takoj pade, ne, je ni več, se zgubi, kar ni seveda korektno, in v primerjavi z ostalimi, ki tovrstnih zadev nimajo, ker nimajo investicijskih del in tako naprej, potem to malo čudno izveni. Tam so eni podatki, ki so zbrani, ki jih je služba za muzeje pripravila in prav smešno se zdi, ne, ko mi prebiramo absolutne številke, kako je naših 50, 70 ali 100 tisoč evrov, kako je majhnih v primerjavi z nekaterimi, ki so pa zbrali mogoče 10 tisoč evrov. Ampak procentualno so oni bistveno boljši, kot pa mi, ki smo nabral, recimo kar krepko, ne vem, petkrat več kot oni, ampak ko gledaš tisto drugo številko, je pa vrag, ne. Potem pa finance pridobivamo seveda še tudi na drugačen način, pri določenih projektih kandidiramo pri drugih subjektih, tokrat v Občini Krško, na drugih razpisih in tako naprej, vendar to so potem, gre za zelo namenska sredstva, ki so pa namenjena izvajanju programa ali pa obnovi kulturnega spomenika. Torej, za obnovo kulturnega spomenika pretežno pridobivamo sredstva iz državnega proračuna, ker je nekdanji cistercijanski samostan, v katerem domuje galerija, kulturni spomenik državnega pomena, in je tudi v lastništvu države in ga pač lastnik po svojih najboljših močeh tudi vzdržuje. Drugače pa se po končani denacionalizaciji pripravljamo tudi za kandidiranje na različnih evropskih skladih, tako da, to pa prihaja. Vsebine so pripravljene, ne vem, ogrevanje, prezračevanje, posodobitev elektrike, oprema, prostori in tako naprej, s tem pa bomo kandidirali seveda v

državnem proračunu in pa tudi v evropskih skladih oziroma na razpisih, ki jih je evropska skupnost pripravila za to področje.

V: Kateri so vaši sponzorji?

O: Trenutni sponzorji galerije..., eden večjih, gotovo, vidni sponzor je Krka, tovarna zdravil. Oni so naši dolgoletni, vsaj 15 letni sponzorji, vsako leto na nek način prihajajo z vsoto denarja, ki je odvisna tudi od naših predloženih programov, potem je Zavarovalnica Triglav drugi sponzor, potem je, v zadnjem času se pojavlja tudi kot sponzor oziroma donator Gen, delniška družba iz Krškega, potem je konzorcij Cvičkovih pridelovalcev, ni čisto običajno, ampak oni so tudi dolgoletni sponzor galerije. No potem je še Hip Šentjernej, in pa pri vsakem projektu se najde še kakšen sponzor, ne vem, pri razstavi ali kakšnem drugem projektu, ki sodeluje, ampak to kar sem naštel, so pa ti standardni, večji sponzorji, na katerih na nek način tudi stoji del programa naše galerije.

V: Ste tudi konkretno za Formo vivo pridobili kakšnega sponzorja?

O: Formo vivo je v letošnjem letu delno sofinancirala Krka sofinancirala, drugače pa je financer Forme vive, trenutno, večji financer, Občina Kostanjevica na Krki, to moramo posebej poudariti, in mislim, da je prav, da so se tudi za ta del odločili, ker v končni fazi s tem tudi stojijo in padejo, ne, in pa Ministrstvo za kulturo, tako da iz dela programskih sredstev, ki jih ministrstvo financira, in pa Občine Kostanjevica pač zagotavljamo to zgodbo okrog Forme vive.

V: Kako ocenjujete obisk vaše galerije?

O: Prvo leto gospodarske krize se sploh ni pri nas občutilo, smo nekje bili na istem nivoju, potem pa, letošnje leto je zaznat precejšen upad, ta trenutek ne znam vseh števil povedat, ampak mislim, da bomo tam na, med 60 in 70 procentov lanskega obiska letos. Pa je, torej, upad na vseh nivojih, tako na nivoju šolskih skupin, naše delavnice, aktivnosti se sicer povečujejo, ampak število je manjše, potem je, torej, šolske skupine so tudi s strani drugih šol, ne, srednjih, osnovnih, jih je bistveno manj kot pretekla leta, tudi manj je agencijskih gostov, posameznih, tako da, ne glede na zelo odmevne razstave in dogodke, ki so bili izjemno dobro

sprejeti, se nam dogaja, da imamo na otvoritvenih dogodkih in teh zelo veliko število obiska, kar je skorajda presenetljivo, ampak, da nam potem pa to, ta obisk je zelo, bi reku manjši, kot je običajno. Se dogaja, da je ob sobotah, nedeljah, recimo, bistveno več obiskovalcev kot med tednom, tudi glede na dopust in tako naprej je razlika. Pa še ena zgodba je, ki je zanimiva, ne, tudi avtocesta, ki je dobra, ki je odlična povezava, je speljala tokove gostov mimo, zelo hitro, pač od točke a do točke b in tako da, prej je to seveda bilo malo drugače in je bilo bistveno več obiskov, jst se spomnim, ne, 15 let nazaj je blo poletje tako živahno, veliko tujih gostov, recimo. Tudi ta struktura se menja, ne, včasih smo imeli Nizozemce, Italijane, Nemce, pa smo imeli potem eno obdobje Francozov zelo veliko, Avstrijcev, ne, potem tega zagrebškega dela. V tem času zdaj pa je ta upad tujih gostov zelo velik, obstajajo posamezne skupine, ki prihajajo z agencijami, ampak to ni tako veliko, da bi bil človek lahko zadovoljen.

V: Številke so pa okrog...?

O: Številke bodo po mojem za letošnje leto tam, med 16, okrog 16 tisoč obiskovalcev, reciva, to je ena kalkulatívna zgodba, lansko leto jih je bilo 22, skoraj 23 tisoč, tako da, tu nekje, ne, težko rečem, kaj se bo še v jeseni zgodilo.

V: Pa je po vaši oceni Forma viva faktor, ki privablja ljudi sem?

O: Seveda, Forma viva ima, zdaj če bi mi šteli res vse tiste ljudi, ki vidijo Formo vivo, ki se oglašajo tu, potem bi jih bilo bistveno več. Mi realno štejemo tiste obiskovalce, ki pridejo skozi mlin, kupijo vstopnico ali so tako ali drugače sprejeti. Drugače pa je obiskovalcev Forme vive kar nekaj. Se vidi včasih v ponedeljkih jih je kar 20, 30, 50, 100, odvisno, ne, tu, samo v tem kontekstu. Ker pa so skulpture postavljene tudi okrog, jih v Kostanjevici vsak dan vidi kar nekaj, ne, ampak to ne moremo šteti kot redne obiskovalce. Je pa gotovo, Forma viva je seveda ena vsebina, ki jo ljudje radi vidijo, po kateri sprašujejo in ki je prepoznavna za Kostanjevico, to zagotovo drži.

